Ἱερόθεος Ἀριστάρχου
(1785-1851)
Μητροπολίτης Παροναξίας
(1820-1833)

Ὁ Ἱερόθεος Ἀριστάρχου ἀποτελεῖ μία ἐξέχουσα μορφή τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καί Ἐθνικῆς μας ἱστορίας, πού ἔδρασε κατά τήν περίοδο τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας καί ἀνέλαβε ἐνεργό ρόλο στήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση τοῦ 1821.

Ὁ Ἱερόθεος γεννήθηκε περί τό ἔτος 1785 στήν Ζαγορά Πηλίου καί μορφώθηκε στά σχολεῖα τῆς Ζαγορᾶς, τά ὁποῖα ἐκείνη τήν ἐποχή βρίσκονταν σέ μεγάλη ἀκμή. Ἀκολούθησε ἐνωρίτατα τήν ἐκκλησιαστική σταδιοδρομία ὡς κληρικός ὅλων τῶν βαθμῶν τῆς Ἱεροσύνης, τῆς ὁποίας τόν τρίτον βαθμό ἔλαβε νεότατος, ἐφόσον περί τό ἔτος 1811 ἤ 1812 χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος «Βενδίτζης» σέ ἡλικία 27 ἐτῶν περίπου. Γιά τή δράση του στή Βόνιτσα Αἰτωλοακαρνανίας, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε ἐπίσκοπος ἐπί μίαν ὀκταετία περίπου, δυστυχῶς δέν διαθέτουμε στοιχεῖα, ἐλλείψει πηγῶν.

Τόν Φεβρουάριο τοῦ ἔτους 1820 μετά τήν πεπνυμένη ἀπόφαση τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄ (τοῦ μετά ταῦτα Ἱερομάρτυρος), ὁ Ἱερόθεος ἀνεδείχθη Μητροπολίτης Παροναξίας. Ἡ Πατριαρχική πράξη καταστάσεως τοῦ ἐπισκόπου Βενδίτζης Ἱεροθέου ὡς Μητροπολίτη Παροναξίας, τήν ὁποία ὑπογράφει πρῶτος ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄, ἐμπεριέχει λίαν κολακευτικές ἀναφορές γιά τό πρόσωπο τοῦ Ἱεροθέου.

Ὁ Ἱερόθεος ἔφθασε στή Νάξο περί τά τέλη Ἰουλίου ἤ τάς ἀρχάς Αὐγούστου τοῦ 1820 καί εὐρέθη ἐνώπιον τῆς ἐκεῖ πραγματικότητος, πού ἦταν ἡ διαίρεση τῶν κατοίκων σέ τρεῖς μερίδες, δηλαδή τῶν Φράγκων ἀρχόντων (τῶν κατοικούντων ἐντός τοῦ Κάστρου), τῶν ἐργατῶν (τῶν κατοικούντων «πέριξ» τοῦ κάστρου καί συγκεκριμένα στήν περιοχή «Μποῦργο»), καθώς καί τῶν χωρικῶν (τῶν κατοικούντων στά χωριά τῆς Νάξου) πού εἶχαν ὡς κέντρο τους τήν περιοχή Δρυμαλίας καί τούς Ἀκαδήμους Νάξου, ὅπου ὁ ὀνομαστός Πύργος Μαρκοπολίτη, ὅπου ἡ ἕδρα τοῦ «κοινοῦ τῶν χωρίων», μέ ἐπικεφαλῆς τόν σημαίνοντα προεστό Μιχαήλ Μαρκοπολίτη. Ὁ Ἱερόθεος συνδέθηκε μέ εἰλικρινή φιλία τόσο μέ τόν ἐκ Νάξου προεστό Μιχαήλ Μαρκοπολίτη, ὅσο καί μέ τόν ἐκ Πάρου προεστό καί ἀνεψιό τοῦ Μιχαήλ Μαρκοπολίτη, τόν Μάρκο Μάτζα Μαυρογένη. Ὁ Ἱερόθεος ὅπως χαρακτηριστικά ἀναφέρει κάπου ὁ Κασομούλης, «βαστοῦσε τό μέρος τοῦ λαοῦ».

Τόν Δεκέμβριο τοῦ 1820 φθάνει στή Νάξο ὁ Εὐαγγέλης Ματζαράκης, ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη μέ ἀποστολή τήν εὕρεση κατάλληλων προσώπων γιά τήν μύησή τους ὡς μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας,
καθώς καί τήν προετοιμασία γιά τήν ἔναρξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. Ὁ Ματζαράκης βρῆκε στό πρόσωπο τοῦ Μητροπολίτου Παροναξίας Ἱερόθεου τόν πιό ἔνθερμο ὑποστηρικτή. Ὁ Ἱερόθεος, ἄν δέν ἦταν ἤδη μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, εἶναι πολύ πιθανό νά ἦταν ὁ πρῶτος πού ἐμυήθη ὑπό τοῦ Ματζαράκη στή Νάξο. Ἐν συνέχειᾳ, οἱ δύο τους ἀπό κοινοῦ μύησαν καί ὅρκισαν τά ὑπόλοιπα μέλη. Ὡστόσο, ἡ συνεργασία τῶν προσώπων αὐτῶν γιά τήν προετοιμασία τῆς ἐπανάστασης στή Νάξο δέν πέρασε ἀπαρατήρητη ἀπό τούς πολεμίους τῆς ἐπαναστάσεως. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ ἔνοπλη ἐπίθεση κατά τοῦ ἐπισκοπείου τῆς Νάξου τό βράδυ κατά τό ὁποῖο ἦταν συγκεντρωμένοι ἐντός αὐτοῦ ὁ Μητροπολίτης Ἱερόθεος, ὁ Εὐαγγέλης Ματζαράκης, ὁ Μιχαήλ Μαρκοπολίτης καί ὁ Χριστόδουλος Ραυτόπουλος.

Παρά ταῦτα, ὁ Μητροπολίτης Ἱερόθεος τίθεται ἐπικεφαλῆς τῆς ἐπαναστάσεως στή Νάξο καί τήν 6η Μαΐου 1821 διοργανώνει μεγαλειώδη ἐκδήλωση στήν ὁποία, ἐκτός τῶν ἱερέων του, λαμβάνει μέρος πλῆθος λαοῦ μέ ἡγήτορα τόν ἴδιο, κατευθύνονται δέ ἐν πομπῇ στόν Καθεδρικό Ναό τῆς Νάξου, ὅπου ὑψώνουν τήν σημαία τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Ἱερόθεος ἐκφωνεῖ συγκινητική ὁμιλία, ἡ ὁποία διεγείρει τίς ἐπευφημίες τοῦ λαοῦ. Συμβουλεύει, ἐμψυχώνει, «ἠλεκτρίζει» τούς ἄνδρες, παρηγορεῖ, νουθετεῖ καί ἐνθαρρύνει τίς γυναῖκες. Μεταδίδει σέ ὅλους τόν ἐνθουσιασμό του, τήν πίστη του στόν Θεό, τήν ἐλπίδα γιά τή νίκη καί τήν ἀπελευθέρωση. Τήν 27η Μαΐου 1821 ὁ Ἱερόθεος θά εἶναι ὁ πρῶτος πού θά ὑπογράψει τήν ἐπαναστατική προκήρυξη τῆς Νάξου καί ἐπιπλέον μέ τήν προτροπή του ὁ Ματζαράκης θά τήν καταχωρήσει στόν κώδικα τῆς Μητροπόλεως Παροναξίας. Ἐντούτοις, ὁ ἀτρόμητος καί ἐνθουσιώδης χαρακτήρας του δέν τοῦ ἐπιτρέπει νά μείνει μόνο εἰς «τά λόγια» καί «τά χαρτιά». Συγκροτεῖ στρατιωτικό σῶμα μέ παλληκάρια τῆς ἐπαρχίας του, τό ὁποῖο συντηρεῖ μέ ἰδίους πόρους καί τοῦ ὁποίου ἡγεῖται αὐτοπροσώπως. Ἐνδεδυμένος εἰδική στρατιωτική στολή, τήν ὁποία κατασκεύασε «ἐπί τούτου» (προκειμένου νά ἔχει τήν ἀπαιτούμενη εὐκινησία), ἀγωνίζεται στήν πρώτην γραμμή λαμβάνοντας μέρος σέ μάχες περί τήν Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν, καθώς καί στήν Πελοπόννησο.

Ὅμως, ἡ πατριωτική δράση τοῦ Ἱεροθέου δέν ἐξαντλεῖται μόνο σέ ὅσα ἤδη ἀναφέραμε. Ὅταν τοῦ ἔγιναν προτάσεις νά δεχθεῖ χρήματα ὡς ἀντάλλαγμα προκειμένου νά ἐνεργῆ κατά τῆς ἐπαναστάσεως, τίς ἀπέρριψε ἀσυζητητί. Ἐπιπλέον, τόν Νοέμβριο τοῦ 1821, ὅταν ἔφθασαν στά χέρια του τά γράμματα τοῦ Σουλτάνου καί τοῦ Πατριάρχου Εὐγενίου, πού τόν προέτρεπαν εἰς παῦσιν τῆς ἐπαναστατικῆς του δραστηριότητος καί ὑποταγήν εἰς τήν «Ὑψηλή Πύλη», ἐκεῖνος ἀπέρριψε τά ἀναφερόμενα, γνωρίζοντας πώς ὁ Πατριάρχης διά τῆς βίας ὑπέγραψε τό κείμενο, πώς δέν ἐννοοῦσε αὐτά πού ἔγραφε καί πώς ἄν εἶχε τήν δυνατότητα θά ἔγραφε τά ἀντίθετα.

Οἱ ἀντιφρονοῦντες –οἱ ἐνάντιοι τῆς ἐπαναστάσεως στή Νάξο– φοβούμενοι τήν ἀπώλεια τῶν ἐκ τῆς τουρκοκρατίας κατοχυρωμένων προνομίων τους, δέν ἐπιθυμοῦσαν τήν ἀπελευθέρωση τῆς Νάξου ἀπό τόν τουρκικό ζυγό. Ἑπομένως ὁ Ἱερόθεος, ὁ θερμότερος ὑποστηρικτής τῆς ἐπαναστάσεως στήν Νάξο, ἀποτελοῦσε γι' αὐτούς τόν μεγαλύτερο ἐχθρό. Οἱ διώξεις, οἱ δολοπλοκίες καί οἱ συκοφαντίες πού ὑπέστη ἐξ αὐτῶν εἶναι πολλές καί ποικίλες.

Παράλληλα, ὁ Ἱερόθεος ἐδιώχθη ἀπηνῶς καί ἀπό πατριῶτες, ἀπό ἀνθρώπους πού ἔλαβαν μέρος στήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση καί ἀπέκτησαν ἀξιώματα μετά τήν ἀπελευθέρωση. Ρίζα ὅλων τῶν κατατρεγμῶν τοῦ Ἱεροθέου κατ' ἐκείνη τήν ἐποχή ἀλλά καί μέχρι τέλους, ἀποτελεῖ ὁ Ἐμφύλιος πόλεμος τῶν Ἑλλήνων (1823-1825), ὁ ὁποῖος διεξήχθη σέ δύο φάσεις. Κατά τίς ἐμφύλιες αὐτές διαμάχες, ὁ Ἱερόθεος στάθηκε πάντοτε ὑποστηρικτής τῶν Δημητρίου Ὑψηλάντη, Θεοδώρου Κολοκοτρώνη καί Μιχαήλ Μαρκοπολίτη, πάντοτε δέ «ἀπέναντι» ἀπό τόν ἰσχυρό ἄνδρα τῆς πολιτικῆς, τόν Ἰωάννη Κωλέττη. Ἀποτέλεσμα ὅλων τῶν ἀνωτέρω ὑπῆρξε ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ Ἱεροθέου δίς ἀπό τόν θρόνο του καί ἡ ἐπί ἀρκετό χρονικό διάστημα παραμονή του στό Ναύπλιο. Τήν πρώτη φορά ἀπό 31-03-1823 ἕως 19-06-1823 καί τήν δεύτερη, ἀπό τό Σεπτέμβριο τοῦ ἔτους Ι824 ἕως τόν Ἰούλιο τοῦ ἔτους 1825.

Ἡ Ἐθνική δράση καί προσφορά τοῦ Ἱεροθέου συνεχίζεται, ὅμως, καί μετά τήν ἄδικη καί ἀντικανονική ἀπομάκρυνσή του ἀπό τό Θρόνο του. Ἡ προέλαση τοῦ Ἰμπραήμ στήν Πελοπόννησο ἀνάγκασε τούς τότε Διοικοῦντες νά ἐκδώσουν «γενική ἀμνηστία» καί νά προβοῦν σέ γενικό προσκλητήριο γιά συμμετοχή στόν ἀγώνα. Ἀπό τό προσκλητήριο αὐτό δέν μποροῦσε, βέβαια, νά ἐξαιρεθεῖ ὁ δυναμικός καί ἐνθουσιώδης ἀγωνιστής Παροναξίας Ἱερόθεος, ὁ ὁποῖος ἔλαβε γνώση τῆς ἀμνηστίας πού τοῦ ἐδόθη, καθώς καί τῆς προτροπῆς, «...ὅπως περιερχόμενος τούς κατοίκους τῶν χωρίων τῆς Πελοποννήσου, παραστήση εἰς αὐτούς τόν μέγαν κίνδυνον τῆς πατρίδος καί καθ' ὅλους τούς ἐκκλησιαστικούς τρό-πους παρακινήση τούς χριστιανούς, νά λάβωσιν ἅπαντες τά ὅπλα καί νά τρέξωσι τό ὀγλιγορώτερον ὅσοι πιστοί εἰς τοῦτον τόν ἱερόν ἀγώνα καθότι ἐχάθημεν καί ἡ πατρίς ἀπώλετο...».

Ἰδιαιτέρας σημασίας πατριωτική πράξη ἀποτελεῖ, ἀκόμη, ἡ ἐμφορούμενη ἀπό πατριωτισμό καί Ἐθνική ὑπερηφάνεια, ἀξιοπρεπέσταστη καί ἀγέρωχη ἀπάντηση τοῦ Ἱεροθέου στήν πρόσκληση καί πρόκληση Κόχραν. Ὁ ἀντιναύαρχος τοῦ «ἐπικουρικοῦ» Ἑλληνικοῦ στόλου λόρδος Th. Cochrane, διερχόμενος ἀπό τήν Νάξο κατά τήν 26η Ὀκτωβρίου 1827, πρότεινε στούς Δημογέρο-

ντες νά ὑψώσουν τήν σταυροφορική σημαία τῶν «Ἰωαννιτῶν Ἱπποτῶν», ἔλαβε δέ αὐθημερόν ὑπό τοῦ Ἱεροθέου τήν μνημειώδη ἀρνητική καί ἀποστομωτική ἀπάντηση.

Μετά τήν ἔλευση τοῦ Βασιλιᾶ Ὄθωνα καί τήν αὐτοανακήρυξη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὡς αὐτοκεφάλου, ἐν ἔτει 1833, ὁ Ἱερόθεος μετατίθεται στή νεοσυσταθείσα ἐπισκοπή «Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς» μέ ἕδρα τήν Μονεμβασιά. Οἱ περιπέτειες τῆς ὑγείας του λόγω τῆς ἰδιομορφίας τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τῆς ἐπισκοπῆς αὐτῆς εἶναι πολλές, ἀντίθετα, εἶναι ἐλάχιστες οἱ ἐξ' αὐτῆς πρόσοδοι, οἱ ὁποῖες δέν δύνανται νά καλύψουν οὔτε τά ἀπολύτως ἀναγκαῖα γιά τήν διαβίωσή του. Ὁ ἱεράρχης κυριολεκτικά δεινοπαθεῖ καί ἀπό τά δύο. Ὁ Βασιλιάς Ὄθωνας τόν τιμᾶ μέ τό «ἀργυροῦν ἀριστεῖον τοῦ ἀγῶνος» καί τοῦ χορηγεῖ μηνιαία σύνταξη ὕψους 200 δραχμῶν. Παρά ταῦτα, ὁ Ἱερόθεος αἰσθάνεται ἀδικημένος. Δέν ὑποτιμᾶ τήν ἱστορική καθέδρα τῆς Βυζαντινῆς Μονεμβάσιας, ἀλλά καί δέν ἠμπορεῖ νά λησμονήσει «τόν τερπνόν πα-ράδεισον», τήν ἀγαπημένη του κανονική ἐπαρχία. Ἐπιδιώκει ἐπιμόνως καί ἀνεπιτυχῶς τήν ἐπιστροφή του στήν ἐπισκοπή Παροναξίας ἤ ἔστω τήν μετάθεσή του σέ ἄλλη ἐπισκοπή τῶν Κυκλάδων.

Ἐν τέλει, κατά τό ἔτος 1841 μέ ἀπόφαση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καθίσταται Μητροπολίτης τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀκαρνανίας. Ὁ Ἱερόθεος ἔφθασε στήν ἕδρα τῆς Μητροπόλεως Ἀκαρνανίας, τό ἔνδοξο Μεσολόγγι, τήν 24η Μαρτίου 1842 καί ἔγινε δεκτός μέ τιμές ἀπό τόν πιστό λαό τοῦ Θεοῦ. Ἡ φήμη του, ὅμως, φαίνεται πώς εἶχε φθάσει νωρίτερα εἰς τά ὦτα τῶν ἀξιωματούχων τῆς Αἰτωλίας καί Ἀκαρνανίας, οἱ ὁποῖοι φρόντισαν, ἤδη ἀπό Μαΐου τοῦ ἔτους 1842, νά ἀρχίσουν τίς κατά τοῦ ἐπισκόπου ἀναφορές, πού εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τήν μακροχρόνια ταλαιπωρία τοῦ Ἱεροθέου μέ ἀνακρίσεις, δικαστικές διαμάχες, ἀπολογητικά ἔγγραφα καί παντός εἴδους ταπεινωτικές ἐνέργειες καί ἐκφράσεις ἐναντίον του καί ὁδήγησαν ἐν τέλει στήν καθαίρεσή του ὑπό τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τήν 8η Ἀπριλίου 1847, ἐπί Πρωθυπουργίας τοῦ ἀπηνοῦς διώκτου τοῦ Ἱεροθέου, Ἰωάννου Κωλέττη, ὁ ὁποῖος σημειωτέον, μέχρι τήν 6η Ἀπριλίου 1847, κατεῖχε καί τό χαρτοφυ-λάκιο τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν.

Ἀξίζει νά σημειωθεῖ πώς ἡ ἀπόφαση τῆς καθαιρέσεως συνοδευόταν ὑπό τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ Ἱεροθέου νά ἐπιλέξει ἄν ἐπιθυμοῦσε νά ἀποβάλλει τό ἱερατικόν σχῆμα, ἐπιλογή ἡ ὁποία θά τοῦ ἐξασφάλιζε τήν δυνατότητα παραμονῆς του στόν κόσμο, ἤ ἄν ἐπιθυμοῦσε νά διατηρήσει τό σχῆμα, κάτι τό ὁποῖον θά σήμαινε τόν ἐγκλεισμό του σέ ἀπομακρυσμένη Ἱερά Μονή, ἐπιλογῆς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Ὁ Ἱερόθεος δέν ἠμποροῦσε νά ὑποφέρει οὔτε τό ἕνα, οὔτε τό ἄλλο καί γιά τό λόγο αὐτό κατέφυγε στήν τότε Ἀγγλοκρατούμενη Ζάκυνθο, ὅπου παρέμεινε μέχρι τό ἔτος 1850, ὅποτε καί ἐπανῆλθε στήν Ἑλληνική Ἐπικράτεια, μέ ἀφορμή τήν ἔκδοση τοῦ Πατριαρχικοῦ Τόμου τῆς αὐτοκεφαλίας. Κατόπιν ἀλλεπαλλήλων ἀποτυχημένων προσπαθειῶν γιά τήν ἀποκατάστασή του καί ἐνῶ κυριολεκτικῶς λιμοκτονοῦσε, στερούμενος καί τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων γιά τήν διαβίωσή του, ἀσθένησε βαρέως, ἀμέσως μετά τό Πάσχα τοῦ ἔτους 1851. Κατά τήν 30η Ἰουνίου, συναισθανόμενος τό τέλος του, ἐξομολογήθηκε, συγχώρησε ὅλους ἐκείνους πού τόν πίκραναν καί ἔπειτα κοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Τίς πρῶτες πρωινές ὧρες 22τῆς 1ης Ἰουλίου 1851 ἐκοιμήθη, ἐν ἀπολύτῳ πενία. Ἐφημερίδα τῆς ἐποχῆς ἔγραψε χαρα-

κτηριστικά: «...ὁ πολλά ὑπέρ τῆς ἀνεξαρτη-σίας μοχθήσας Μητροπολίτης Ἀκαρνανίας καί Αἰτωλίας Ἱερόθεος ἀπέθανεν ἐπί ψάθης...».

Ἡ Ἱερά Σύνοδος στήν ἔκτακτη συνεδρία της κατά τήν 1η Ἰουλίου 1851, ἀπεφάσισε τήν ἀποκατάστασή του στήν Ἀρχιερωσύνη καί τήν πραγματοποίηση τῆς ἐξοδίου ἀκολουθίας αὐτοῦ, ὡς ἀρχιερέως. Ὁ Ἱερόθεος, ὅμως, ἐτάφη «ὡς ἁπλοῦς μοναχός» σύμφωνα μέ τήν τελευταία του ἐπιθυμία.Τοῦ μακαρίᾳ τῇ λήξει, ἐκ Ζαγορᾶς Πηλίου ὁρμωμένου, Ἐπισκόπου Βονίτσης καί μετά ταῦτα Μητροπολίτου Παροναξίας, εἶτα δέ Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς καί ἐν τέλει Ἀκαρνανίας γενομένου, Ἱεροθέου Ἀρχιερέως, τοὐπίκλην Ἀριστάρχου, τοῦ πολλά προσενεγκόντος καί παθόντος ὑπέρ Πίστεως καί Πατρίδος, εἴη ἡ μνήμη αἰωνία καί ἀγήρως!

Τό κείμενο ἐπιμελήθηκε ὁ Πρωτοπρεσβύτερος π. Ὀδυσσέας Κυρόσιμος.